

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Analýza

demografického vývoje

cílových skupin projektu

**„Pilotní ověření implementace systému sociálního bydlení na
lokální úrovni v obci Velké Hamry“**

CZ.03.2.63/0.0/0.0/16_128/0006189

zpracoval Mgr. Štěpán Bolf

2017

Tato analýza vznikla jako samostatný výstup v rámci projektu „Pilotní ověření sociálního bydlení ve Velkých Hamrech“, dle zadání formulovaného vedením obce Velké Hamry, a konzultovaného s realizačním týmem projektu.

*Z důvodu potřeby formalizace hospodaření s městskými byty ve městě Velké Hamry je tato analýza, kromě využití coby výstupu z uvedeného projektu, také jedním z podkladů komplexní **Koncepce bydlení ve Velkých Hamrech**, která bude předložena ve své prvotní verzi zastupitelstvu města v prosinci 2017 a bude pilotována v roce 2018. Tato Koncepce bude kodifikovat východiska, cíle a pravidla hospodaření se všemi městskými byty ve Velkých Hamrech, tedy jak byty tzv. běžnými, tak s byty určeným pro skupiny se specifickými potřebami, včetně sociálně vyloučených obyvatel. Formalizovaný proces posuzování a přidělování tzv. sociálních bytů bude součástí širší Koncepce bydlení ve Velkých Hamrech, a bude tvořit její logickou součást.*

Následující text se zaměřuje na demografickou situaci ve městě, s důrazem na cílovou skupinu sociálně vyloučených osob a rodin, a věnuje se zachycení toho, jak se situace této cílové skupiny promítá zejména do oblasti bydlení, ale i v širších souvislostech života všech zdejších obyvatel.

1. Velké Hamry – základní demografické údaje

Obec Velké Hamry se nachází v severních Čechách, ve správním obvodu obce s rozšířenou působností Tanvald, v bývalém okrese Jablonec nad Nisou v Libereckém kraji. Město leží v podhůří Jizerských hor a je rozprostřeno po obou březích řeky Kamenice. Jde v podstatě o podhorskou obec, a tomu odpovídá i chladnější klima. Název Velké Hamry se používá od roku 1914, kdy došlo ke sloučení osad Hoření a Dolní Hamr. V roce 1926 byla obec povýšena na

městys a v roce 1968 na město. V roce 1942 byly k Velkým Hamrům připojeny části Bohdalovice a Svárov.

Páteř města tvoří řeka Kamenice a s ní souběžná silnice E65, kterou lemují domy a obchody. Náměstí dominuje kostel a budova městského úřadu. Ve svahu za městským úřadem se rozkládá sídliště, domy s pečovatelskou službou a domov důchodců. Mimo hlavní osu leží části Bohdalovice (na východě) a Hamrska (na západě). Na jihu a na severu v blízkosti řeky se nalézají také budovy bývalých textilních továren – v Mezivodí a na Svárově. Textilní průmysl patřil ke klíčovým odvětvím zdejšího regionu, nikoli pouze Velkých Hamrů. Po roce 1989 však došlo k velkému útlumu této výroby, k uzavírání továren a k propouštění. Ani jedna z textilek, které fungovaly ve Velkých Hamrech, dnes neslouží původnímu účelu.

V roce 2016 mělo město Velké Hamry celkem 2667 obyvatel. Z níže uvedené tabulky vyplývá, že počet obyvatel ve městě od roku 2010 setrvale klesá. Od toho roku se počet obyvatel k roku 2016 snížil celkem o 214 osob.

Rok	Počet obyvatel	Dle pohlaví	
		Muži	Ženy
2016	2667	1272	1395
2015	2695	1275	1420
2014	2746	1295	1451
2013	2800	1322	1478
2012	2822	1338	1484
2011	2845	1346	1499
2010	2881	1363	1518
2009	2879	1353	1526
2008	2829	1343	1486
2007	2813	1341	1472

Uvádíme také statistiku narozených, zemřelých, přistěhovalých a vystěhovalých ve městě Velké Hamry, včetně všech 3 typů přírůstku, za posledních 10 let:

Rok	Narození	Zemřelí	Přistě- hovalí	Vystě- hovalí	Přírůstek přirozený	Přírůstek migrační	Přírůstek celkový
2016	20	44	98	102	-24	-4	-28
2015	23	53	78	99	-30	-21	-51
2014	18	47	85	110	-29	-25	-54
2013	21	60	82	65	-39	17	-22
2012	23	45	69	70	-22	-1	-23
2011	23	62	118	88	-39	30	-9
2010	31	56	122	95	-25	27	2
2009	36	47	162	101	-11	61	50
2008	35	43	121	97	-8	24	16
2007	26	42	140	135	-16	5	-11

Z těchto dat nevyplývá žádný jednoznačný trend, avšak některá zajímavá dílčí zjištění přináší: např. v roce 2016 přibylo do Velkých Hamrů nejvíce přistěhovaných osob za období posledních 6 let. Naopak nejvíce osob od roku 2008 se z města vystěhovalo v roce 2014, a to celkem 110 osob. V posledních letech také ve městě výrazněji klesl počet narozených dětí, a to o více než třetinu při porovnání mezi roky 2010 a 2016.

Data o vývoji počtu obyvatel žijících ve městě je vhodné srovnat s daty o velikosti věkových skupin v průběhu posledního desetiletí:

Rok	Dle věku			Průměrný věk
	0-14 let	15-64	65 a více	
2016	349	1718	600	44
2015	362	1747	586	43,4
2014	367	1802	577	42,9
2013	392	1842	566	42,1
2012	401	1859	562	42,1
2011	422	1881	542	41,6
2010	445	1917	519	41
2009	461	1924	494	40,7
2008	483	1901	445	39,8
2007	505	1880	428	39,3

Lze konstatovat, že paralelně s poklesem porodnosti ve městě Velké Hamry také stárne populace, což je však celorepublikový trend. Počet obyvatel města ve věku 65+ narostl k roku 2016 na 600 obyvatel oproti roku 2010, kdy v této skupině ve Velkých Hamrech žilo celkem 428 obyvatel, nárůst tedy činí 172 osob, tedy o 29 %. Oproti tomu počet obyvatel v nejmladší věkové skupině se za posledních 10 let klesl z 505 osob v roce 2007 na 349 osob v roce 2016, jde tedy o pokles o 156 osob, tedy o 31% . Osob ve věku 0-14 let tedy ubývá dokonce o 2% rychleji než-li přibývá osob ve věkové skupině 65+, což jen podtrhuje nepříliš optimistickou demografickou situaci, ve které se obec nachází.

Tabulka rovněž dokládá, že se zvyšuje průměrný věk obyvatel města: z 39,3 roku v roce 2007 na 44 let v roce 2016. To je výrazně vyšší věk i oproti průměrnému věku v ČR, který byl na konci loňského roku 42 let.

Co se týče ukazatelů zaměstnanosti, k 31.12.2016 bylo ve Velkých Hamrech evidováno celkem 116 uchazečů o zaměstnání, z toho 55 dlouhodobě nezaměstnaných. Podíl nezaměstnaných osob ve Velkých Hamrech činil k témuž datu 5,55%, což je hodnota překračující průměr v okrese Jablonec nad Nisou (4,03%), do kterého Velké Hamry spadají. Na druhou stranu, co se týče zaměstnanosti, nejsou na tom Velké Hamry z obcí v tanvaldském regionu nejhůře: nejvyšší podíl nezaměstnaných zde ve stejném období vykázal Kořenov (7,54%) a Tanvald (7,88%).

2.Bydlení

Z celkem cca 400 obydlených domů ve Velkých Hamrech jsou tři čtvrtiny rodinné domy. Zbylou čtvrtinu tvoří byty v bytových domech v obecním, družstevním i soukromém vlastnictví. Celkem jde cca o 1.000 bytových

jednotek, z nich třetina je ve vlastním domě, o něco méně je pak bytů nájemních. Cca 200 bytů je v družstevním vlastnictví, jedná se v naprosté většině o byty na sídlišti. Přibližně 100 bytů je v osobním vlastnictví.

Ve městě jsou volné byty, především však bytů v soukromém či družstevním vlastnictví. Kapacity, které zde byly vystavěny pro potřeby místních textilek, se od jejich uzavření nedaří obsadit. Především soukromí majitelé jednotlivých bytů se proto snaží byty pronajmout doslova za každou cenu.

V majetku města je v roce 2017 celkem **284¹** bytů, z toho **148** je standardních bytů, **133** bytů jsou byty zvláštního určení, byty v DPS či jiné zvláštní kategorie a **3** byty jsou byty snížené kvality (dříve byty III. a IV. kategorie). Z celkového počtu obecních bytů je **270** bytů obsazených a **14** bytů je volných – z nich **3** jsou ve stavu, který vyžadují pouze drobnější rekonstrukci a jsou aktuálně obyvatelné. Naopak **8** bytů vyžaduje důkladnou rekonstrukci a aktuálně jsou neobyvatelné.

Počty bytů ve vlastnictví obce dle velikosti:

Velikost bytu	Počet
1+0/1+1	138
2+1	96
3+1	50
4+1 a větší	0
Celkem	284

Ve skupině obecních bytů tedy převažují malometrážní byty, naopak obec nevlastní jediný větší byt o velikost 4+1 a větší. Nejčastějším důvodem **uvolnění obecního bytu** je ukončení nájemní smlouvy ze strany nájemníků – v roce 2016 byt uvolnilo celkem 36 nájemníků z vlastního rozhodnutí. Oproti

¹ Údaje poskytl bytový odbor Městského úřadu Velké Hamry.

tomu 8 nájemníků bylo nuceno se vystěhovat kvůli neplacení nájmu a 15 bytů se uvolnilo úmrtím nájemníka.

V roce 2016 přidělilo město Velké Hamr celkem 21 bytů, a dle statistiky nedochází k velkému výkyvu počtu bytů, které jsou obcí zájemcům přiděleny – v roce 2015 to bylo 18 bytů, v roce 2014 to bylo 20 bytů. Byty jsou přidělovány na základě žádosti, kterou žadatelé podávají na bytový odbor MÚ.

Rok	Počet žádostí	z toho žádosti o ...	
		standardní byty	byty v DPS
2016	38	23	15
2015	61	32	29
2014	55	31	24

Roli při posuzování žádostí hraje celková socio-ekonomická situace žadatele i akutnost potřeby bydlet. Specifická kritéria jsou pak posuzována u bytů zvláštního určení, např. bytů v DPS. Bytový odbor připravuje podklady pro Radu města, která následně o žádosti rozhoduje. Postup posuzování žádostí jak o standardní byty, tak o byty zvláštního určení není založen na bodování kritérií a není zpracován písemnou formou. Jeho základem je spíše místní znalost úředníků a priority Rady města při obsazování bytů.

Oproti předchozím letům se v roce 2016 významně zvýšil počet **splátkových kalendářů**, sjednaných mezi nájemníky a městem na úhradu dlužných nájmu. Zatímco v roce 2014 to byly 4 splátkové kalendáře a v roce 2015 pouze 3 splátkové kalendáře, v roce 2016 bylo uzavřeno celkem 13 splátkových kalendářů. Svůj podíl na tom má zřejmě intenzivnější spolupráce bytového odboru se sociálními pracovníky města, které mají mezi svými klienty dlužníky na nájmu v obecních bytech. K podchycení dluhu tak dochází včas, o čemž svědčí fakt, že naprostá většina dlužníků má dluh do 10.000,- Kč.

3. Sociální vyloučení

Cílovou skupinou projektu „Pilotní ověření sociálního bydlení ve Velkých Hamrech“ jsou nízkopříjmové skupiny, v první řadě obyvatelé sociálně vyloučených lokalit (dále jen SVL). Ti byli projektovým týmem identifikováni jako nejohroženější skupina obyvatel, také na základě dosavadních zkušeností s aktivitami obce v oblasti sociálního začleňování (viz dále). Současně je zřejmé, že nejsložitější je situace v domácnostech a v rodinách, ve kterých se vyskytují i další charakteristiky, které jejich pozici při zajišťování bydlení komplikují – příkladem může být matka-samoživitelka žijící v SVL nebo rodina s více dětmi žijící v SVL, přičemž členem jejich domácnosti je i rodič-důchodce.

Až do roku 2013 nebylo sociální vyloučení ve městě Velké Hamry řešeno komplexně. Zaváděna byla toliko dílčí opatření, zaměřená na cílovou skupinu sociálně vyloučených či nízkopříjmových obyvatel, jako byla aktivizace nezaměstnaných v rámci veřejné služby. Přesto městský úřad v čele se starostou věnoval problematice sociálního vyloučení zvýšenou pozornost. To obzvláště vynikne v porovnání s ostatními obcemi v regionu Tanvaldska, které v tomto směru neprojevíly žádnou výraznou aktivitu, ač na území některých měst v regionu (Tanvald, Kořenov) je reálně problém sociálního vyloučení intenzivnější než právě ve Velkých Hamrech. Instituce a lokální politici až donedávna tuto skutečnost odmítali reflektovat a řešit.

Změnu Velkým Hamrům přineslo navázání spolupráce s Agenturou pro sociální začleňování v roce 2013, která zprostředkovala nové kapacity k řešení tohoto problému, nové metodické postupy a celkově důslednější optiku pro nahlížení sociálního vyloučení. Posun v hledání možností řešení znamenal i rozčlenění problémů na oblasti zaměstnávání, vzdělávání, bezpečnosti, sociálních služeb a v neposlední řadě také bydlení.

Významným posunem bylo již úvodní detailní zmapování SVL ve Velkých Hamrech. Studie, zpracovaná pro potřeby nově vzniklé komunikační platformy tzv. lokálního partnerství Velké Hamry, identifikovala ve městě několik sociálně vyloučených lokalit². Ty charakterizuje především převažující socioekonomický profil jejich obyvatel: jsou to nízkopříjmoví jednotlivci a rodiny, se základním vzděláním, práceschopní dospělí, avšak často bez příjmu z legálního zaměstnání, nezřídka si přivydělávají prací “na černo“. Dalším typickým znakem pro Velké Hamry je fakt, že jde o romskou populaci, resp. o obyvatele, kteří sami sebe označují za Romy či je za Romy na základě vnějších znaků označuje jejich okolí.

Tvůrci zmíněné studie identifikovaly tyto SVL – bytové domy:

Lokalita	Typ vlastnictví
Dům č.p. 592 (tzv. Mezivodí)	soukromý vlastník
Dům č.p. 563, 564 (tzv. Panský dům)	soukromý vlastník
Dům č.p. 254 (tzv. Naproti hasičárně)	soukromý vlastník
Dům č.p. 365 (tzv. Za betonárkou)	soukromý vlastník
Dům č.p. 562 (přístřeší/internát)	obecní vlastnictví

V rámci SVL ve Velkých Hamrech v době vzniku studie v roce 2013 bydlelo celkem 90 osob trvale hlášených, další menší skupinu tvořily osoby nepřihlášené či na dlouhodobých „návštěvách“, celkový počet obyvatel SVL odhadli autoři studie na 108 osob. Následující tabulka zaznamenává SVL a stav jejich obydlí trvale hlášenými osobami.

² Viz <http://www.velke-hamry.cz/o-meste/agentura-pro-socialni-zaclenovani/analyzy/>

Stav 2013

Lokalita	Počet osob	Domácnosti	0-6	6-14	15+
Mezivodí	33	5	6	8	19
Panský dům	17	3	7	2	8
Naproti hasičárně	19	4	7	2	10
Za Betonárkou	19	9	1	1	17
Přístřeší/internát	2	1	0	0	2
CELKEM	90	22	21	13	56

Nabízí se srovnání se stavem v roce 2017. K tomuto datu jsou k dispozici podrobnější informace, s důkladnějším rozčleněním věkových skupin:

Stav 2017

Lokalita	Počet osob	Domácnosti	0-6	6-14	15-26	26-49	50-65	65+
Mezivodí	0	0	0	0	0	0	0	0
Panský dům	16	7	2	2	2	7	3	0
Naproti hasičárně	17	5	2	5	3	5	2	0
Za Betonárkou	16	6	2	3	3	6	1	1
Přístřeší/internát	15	3	6	2	4	2	1	0
č.p. 587	7	4	1	1	0	3	2	0
č.p. 419	5	2	1	0	2	0	2	0
CELKEM	76	27	14	13	14	23	11	1

Ve srovnání s rokem 2013 ubylo obyvatel sociálně vyloučených lokalit, trvale žijících ve Velkých Hamrech, a to z 90 osob v roce 2013 na celkem 76 osob v letošním roce, úbytek je tedy o 14 osob. Méně početná je také skupina dětí a mládeže ve věkové skupině 0-14 let, oproti 34 jedincům v roce 2013 ve Velkých Hamrech letos žije 27 jedinců v této věkové skupině, tedy ve srovnání o 7 jedinců méně. Nejpočetnější mezi obyvateli SVL je k letošnímu roku skupina osob v produktivním věku 26-49 let, celkem 23 osob.

Oproti roku 2013 se změnila situace ohledně výskytu sociálně vyloučených lokalit – zatímco v roce 2013 bylo těchto lokalit celkem 5 a jednoznačně nejproblematictější a nejvíce obydlená byla lokalita Mezivodí, v roce 2017 je tato lokalita uzavřena a aktuálně v ní nikdo nebydlí. Lokalit, které lze označit za sociálně vyloučené, však v obci přibylo na celkový počet 6 lokalit, s celkem 2 novými lokalitami. Momentálně jako nejproblematictější se jeví lokalita Panský dům. Podrobněji k situaci v dalším textu.

4.Migrace

Rodiny aktuálně žijící v SVL v obci Velké Hamry, obdobně jako v jiných SVL v ČR, mají v převážné většině kořeny na Slovensku. Předkové rodin z Hamrů pocházejí především Východního Slovenska, z vesnických lokalit v okolí Prešova, Košic, Vranova nad Topľou a Bardejova, ze rurálních sídel převážně osadního typu, z většinou ekonomicky nestabilních, velmi chudých poměrů. Obdobně jako do jiných oblastí Čech, Moravy a Slezska, i na Tanvaldsko předkové těchto rodin přišli už v období před rokem 1989, často již od 50. či 60. let 20.století. Důvodem jejich příchodu byla nízkokvalifikovaná práce, na Tanvaldsku konkrétně v místně tradičně rozvinutém textilním průmyslu. Práce byla tehdy spojena s možností získání bydlení, nesrovnatelně kvalitnějšího, než jaké měli k dispozici v původních sídlech. Po roce 1989 o zaměstnání většinou

postupně přišli, souběžně s tím jako docházelo k útlumu textilní výroby. Mezitím si ale vytvořil silné vazby v místě, a když v roce 1992 došlo k rozpadu Československa, oni už Čechy pochopitelně považovali za svůj domov: zvykli si zde a založili zde rodiny. Přitom, alespoň co se týče oblasti Tanvaldska, udrželi si původní řeč, romštinu a také řadu zvyků a neuvědomovaných, přesto zcela zásadních sociokulturních vzorců. Do chudinských poměrů na Slovensko nebyl žádný důvod se trvale vracet. Kontakty s lokalitami původu však zůstaly živé.

Tak je tomu dodnes. Do Velkých Hamrů stále přicházejí za příbuznými jednotlivci, ženy i muži, kteří zde hledají partnera (často je tento partner předem vytipován příbuznými a svazek předjednán), zakládají rodinu a pokouší se zde, v nových podmínkách, začít nový život. Vedle Velké Británie patří ČR a konkrétně pak zdejší region k cílovým lokalitám migrace z původních osad. Vedle ekonomických důvodů a větší sociální stability je tzv. *pull faktorem*, který přitahuje k přesídlení do ČR, i fenomén, který lze označit jako „paměť čechoslováctví“, tedy fakt, že se sice odchází do země oddělené hranicí, ta však není „cizinou“ v pravém slova smyslu, s neznámou řečí, zcela neznámou kulturou a mentalitou. Příchodu na Tanvaldsko nakonec nebrání ani chladnější, podhorské klima – podmínky v lokalitě původu jsou mnohdy drsné, a to nejen co se týče klimatu.

V důsledku převážně tržních podmínek bydlení, vzhledem k bariérám v přístupu k obecnímu bydlení a jeho nedostatečným kapacitám (obce a města v ČR v 90tých letech velmi často podstatnou část bytového fondu rozprodala, některé prameny uvádějí, že to bylo až 75% veškerého bytové fondu³), dále i vzhledem k nízkému vzdělání, dlouhodobé nezaměstnanosti a limitované schopnosti zvládat praktické výzvy, které přináší každodenní život, rodiny bydlení velmi často ztrácejí a migrují za příležitostmi bydlet jinde.

³ Ripka, Štěpán – Rozsah, podoby a řešení bytové nouze v ČR, Platforma pro sociální bydlení 2016

Proto platí, že mnohé rodiny, aktuálně žijící ve Velkých Hamrech, mají ve své migrační historii bydlení hned v několika obcích na Tanvaldsku – obvykle jsou to Plavy, Smržovka, Desná, přirozené centrum regionu město Tanvald, dále Kořenov i jižněji položený, vzdálenější Železný Brod. Je to neustálý, fluidní proces, jehož hlavním stimulantem je nabídka dostupného bydlení a podmínek, za jakých je poskytováno – proto i některé rodiny z Velkých Hamrů migrují v čase do uvedených obcí.

Push faktory vnitřní migrace, tedy faktory, které přimějí jednotlivce a rodiny dosavadní bydliště opustit a hledat bydlení jinde v regionu, jsou pak různorodé: nejčastěji se jedná o konflikt s majitelem bytu či nemovitosti a následné vystěhování na základě dluhu, o sousedské neshody, neshody v rodině či o souhrn těchto i dalších příčin. Výrazným faktorem, který v uplynulých letech opakovaně ovlivnil migraci do Velkých Hamrů ze sousedního Tanvaldu, je pak zánik ubytovacích kapacit ve výchozí lokalitě – uzavřením, požárem či jinou událostí (viz dále).

5. Situace v sociálně vyloučených lokalitách

Dle vyjádření pamětníků se první romské rodiny objevily přímo ve Velkých Hamrech začátkem 80. let v objektu zvaném Kartouzy. Tento velký bytový dům, situovaný nedaleko od centra obce při hlavní silnici, se počínaje rokem 2000, kdy ho obec prodala soukromému majiteli, postupně proměnil ve zdejší největší SVL. Mezi jeho obyvateli přibývali další a další sociálně slabé, většinou romské rodiny. Objekt, který měnil majitele, prakticky nebyl udržován, a postupně chátral. Až roku 2012, za nového vedení města, byl dům ve veřejné dražbě odkoupen městem zpět do jeho vlastnictví a následně zbourán. Část rodin se z Velkých Hamrů odstěhovala, většina jeho obyvatel se ale přestěhovala do bytů soukromých majitelů. Byty v těchto lokalitách, zejména v lokalitě tzv.

Mezivodí, byly sice nevyhovující kvality, často se zanedbaným či zcela absentujícím základním vybavením, avšak představovaly jedinou možnost střechy nad hlavou, při praktické nemožnosti získat obecní byt. To obec podmiňovala bezdlužností na poplatcích za služby a některými dalšími podmínkami, které většina rodin ze SVL nebyla schopna splnit. Stejně tak se tyto rodiny nedostaly k bydlení standardní kvality u soukromníků či družstva: ti jim byty nepronajaly zejména z obavy z problémů ze sousedského soužití.

Majitelům objektů v SVL poskytl příjem z nájmu, hrazených ze státních dávek určených rodinám na bydlení, solidní výdělek, při téměř nulových investicích. Soužití obyvatel sociálně vyloučených lokalit s okolím bylo skutečně problematické: ač objektivně nebylo možné doložit, že například lokalita Mezivodí představuje nějaké větší bezpečnostní riziko pro svoje okolí, vyjádřitelné počtem nezákonných skutků, samotná existence lokality, provoz kolem ní a koncentrace početných romských rodin - to vše vyvolávalo neustálé napětí mezi obyvateli obce a také tlak na její vedení, aby situaci řešilo.

V roce 2014, v souvislosti se zavedením zaměstnanostních aktivit cíleného na sociálně slabé, obec přidělila některé obecní byty sociálně vyloučeným lidem. Ač šlo o byty horší kvality v objektu bývalého internátu – zažil se termín „dočasné bydlení“ - šlo rozhodně o pokrok v porovnání s bydlením v Mezivodí, kde se stav zejména po hygienické stráně rychle zhoršoval a hrozil vypuknutím epidemie žloutenky. Obec souběžně se stěhováním některých rodin do internátu vystupňovala tlak na majitele Mezivodí, zejména urgováním dodržování stavebních, hygienických a dalších předpis a nařízení. Obyvatelům Mezivodí také začala aktivně asistovat terénní pracovnice, nově zaměstnaná při obecním úřadě. Do lokality začali docházet také asistenti prevence kriminality. Všechny tyto okolnosti vedly k tomu, že donedávna pohodlný a jednoduchý „byznys“ s ubytováním se majiteli výrazně

zkomplikoval oproti době, kdy chudí a sociálně vyloučení neměli žádné zastání. To v roce 2015 vedlo ke ztrátě zájmu majitele Mezivodí o tento předmět podnikání, k neprodloužení nájemních smluv zbývajícím nájemníkům a k postupnému vylidnění nemovitosti. Vedle rodin odstěhovaných na internát, se jedna z rodin přestěhovala ještě před vyostřením situace na Mezivodí do Panského domu. Další rodina se odstěhovala z Velkých Hamrů, protože nebyla schopna vyhovět požadavkům kladeným obcí na rodiny, směřující do bydlení v internátu (práce pro obec, pravidelná docházka dětí do školy atd.). V roce 2017 je budova v Mezivodí prázdná, vybydlená a zčásti je přístup k ní zavezený zeminou.

V současné době nejproblematičtějším objektem je objekt tzv. Panský dům. Ten vlastní shodou okolností stejná osoba, která byla předposledním majitelem Kartouz před odkoupením objektu obcí. Situace v Panském domě se mění ve značné míře v závislosti na libovůli majitelky ubytovávat zde sociálně slabé rodiny. V průběhu času se zde vystřídalo mnoho nájemníků, včetně obyvatel různých SVL nejen z Hamrů. Po požáru jedné ze SVL v Tanvaldu na podzim 2014 zde našla dočasný azyl jedna z rodin, které odmítlo ubytovat jak město Tanvald tak i tanvaldští soukromí majitelé ubytoven. Aktuálně zde majitelka ubytovala 4 domácnosti (celkem 10 osob) vystěhované z právě čerstvě uzavřené tanvaldské lokality U autobusáku (Žákovka). Nově příchozí obývají byty i nebytové prostory (půda, chodba). Situace v lokalitě je nyní nepřehledná až chaotická.

Obyvatelé Panského domu přišli z Tanvaldu v létě 2017:

Lokalita	Počet osob	Domácnosti	0-6	6-14	15-26	26-49	50-65	65+
obyvatelé Panského domů z lokality U autobusáku TNVLD	10	4	0	0	2	2	6	0

Lokalita Panský dům představuje nyní hlavní problematickou lokalitu ve Velkých Hamrech, zejména díky praktické nemožnosti dohody s majitelkou, která se všem racionálním dohodám zdatně vyhýbá.

6. Lidé bez domova ohrožení ztrátou bydlení

Bezdomovectví se v malém městě, kterým jsou Velké Hamry, aktuálně nevyskytuje, tedy nikoli v jeho zjevné formě – nežijí zde osoby, které by obývaly „veřejné prostory typu nádraží či parků, mimo standardní hranice sociálních norem a návyků“⁴, přičemž „nemají vlastní domov ani si jej nenajímají nebo nežijí v takovém obydlí u osoby důvěrně blízké či tento domov nemohou nebo nechtějí užívat anebo takový domov užívají protiprávně“. V nedávné minulosti se tu takové osoby vyskytovaly, šlo však o jedince, žijící v provizorním bydlení, nevyhledávající a dokonce odmítající pomoc sociálních pracovníků města.

Tytéž pracovníci však upozorňují na jev tzv. skrytého bezdomovectví: postihuje osoby, většinou důchodce, kteří žijí v domácnosti dalších rodin nebo

⁴ Viz <http://www.bezdomovci.estranky.cz/clanky/definice-bezdomovectvi.html>

jednotlivců, k nimž nemají žádný příbuzenský, právní ani jiný vztah. Dle odhadu sociálních pracovníků takto ve Velkých Hamrech žije cca 10 osob, a je otázkou co vede uživatele bytů k ubytování těchto lidí – zda je to soucit, přátelství nebo zřítnost založená na příjmech (např. důchodech) osob bez domova, či kombinace výše uvedeného.

Další osoby pak žijí v domácnostech příbuzných, jako jakási „dlouhodobá návštěva“ – jedná se opět o jednotlivé případy, v rámci města asi o 10 osob, jde ale také o rodiny s dětmi. Tito jednotlivci a rodiny se pohybují v „šedé zóně“ – na bydlení sice musí přispívat (z příjmů, z přídatků na děti, z rodičovských příspěvků, často také z půjček), ale proto, aby se nenavýšil okruh společně posuzovaných osob, zůstávají nepřihlášení. To komplikuje sociální práci s těmito jedinci a rodinami, ovlivňuje to negativně docházku dětí do školy, lékařskou péči i možnosti zaměstnání. Jsou to jedinci a rodiny akutně ohrožené bezdomovectvím. Nad těmito rodinami také visí hrozba odebrání dětí do náhradní péče.

Dalších zhruba 20 osob má trvalé bydliště na adresách ve Velkých Hamrech, přičemž ale žijí na ubytovnách v okolních městech (nejčastěji Tanvald, Jablonec, Liberec).

V regionu Tanvaldska se však, na rozdíl od Velkých Hamrů, osoby bez domova vyskytují, ponejvíce ve městě Tanvald. Z toho důvodu i z důvodu prevence bezdomovectví by bylo vhodné, aby pro ně byly vytvořeny kapacity dočasného bydlení s návaznými sociálními službami. Nejvhodnější by bylo vytvoření takových kapacit v přirozeném centru regionu, kterým je město Tanvald. V současné době je nejbližší lokalitou, která bydlení a služby pro tyto osoby poskytuje, Jablonec nad Nisou.

7. Shrnutí

Počet členů ohrožených skupin obyvatel, kteří dlouhodobě žijí ve městě Velké Hamry, se v čase výrazněji nemění. Sociálně slabé rodiny a jednotlivci, kteří z nějakých důvodů migrují z Hamrů do jiných lokalit, ať už v rámci regionu či mimo něj, je souběžně nahrazována nově příchozími – ať už příšlymi z okolních měst či ze Slovenska – a jejich počet ve Velkých Hamrech kolísá mezi 80 -130 osobami. To, zda Velké Hamry zůstanou cílovou lokalitou jejich migrace a usadí se tu, či se po určitém čase přesunou dále, město do velké míry ovlivňuje intenzivním výkonem sociální práce a také skrze požadavky, které jsou na nově příchozí kladeny v situaci, kdy se ucházejí o nějakou formu podpory – ať už o obecní byt či o práci tzv. „pro město“. Tyto požadavky by však měly být formalizovány do podoby konkrétních pravidel, tak aby byla veřejně přístupná a pro každého dohledatelná. Absence psané podoby pravidel vyvolává nejistotu a podezření, že město v určitých konkrétních případech neuplatňuje vůči žadatelům rovný přístup, tzn. k určitému typu žadatelů s „horší pověstí“, přistupuje přísněji než k ostatním. Ač lze pochopit důvody, proč se tomu tak děje, mělo by být cílem vypracovat taková pravidla, která k takovým domněnkám nebudou dávat důvod.

Poměrně specifickou kategorií potřebných tvoří mladší generace sociálně vyloučených romských rodin. U nich je stále patrnější tendence ke zvýšené mobilitě⁵ a k osamostatnění z vlivu širší rodiny, čehož prvotním předpokladem je samostatné bydlení. Tento vzorec přebírají mladí partneři, často mladí tátové a mámy, od svých vrstevníků z řad majority. Důležité je uvědomit si, že při už tak náročném úsilí o emancipaci z vazeb širší rodiny (která je jistotu pomoci v nouzi, ale současně představuje také mnoho závazků v době, kdy potřebuje pomoci někdo jiný v rodině), musí překonávat i další překážky, v první řadě

⁵ Tento jev konstatuje už Specifická studie k Situační analýze obce Velké Hamry, str. 19.

otevřeně či latentně rasistické předsudky na straně majoritního okolí, od majitelů bytů, od sousedů, od úředníků, ve službách.... Je zřejmé, že tyto rodiny nějakou formu institucionální podpory ze strany obce a neziskových organizací potřebují a v různě dlouhé úvodní fázi emancipace se bez ní neobejdou. Příjmy, které by jim umožňovaly pořízení vlastního bytu, totiž nedisponují. Role obcí a měst při vytváření kapacit dostupného bydlení pro mladé sociálně slabé rodiny je tedy klíčová.

V dlouhodobé perspektivě je nadějí hlavně větší vzdělanost dalších generací Romů, zpřístupnění kvalitních škol i pro tyto děti, a tím pádem následně i možnost získání lépe placených pracovních pozic, což je základní princip *sociálního výtahu* běžný u majority.

Fenomén vnitřní migrace sociálně slabých rodin, tedy migrace uvnitř regionu, je pak řešitelný pouze v úzké spolupráci sousedících obcí, vytvářením společných strategií, koordinací opatření a vytvářením komplexních projektů, vycházejících ze znalosti terénu, potřeb cílových skupin a precizně definovanou vizí rozvoje měst a regionu, která nebude opomíjet potřebnost sociálního smíru. Dlouhodobě je neudržitelná situace, kdy jedna obec vytvoří podmínky pro důstojné bydlení nízkopříjmových rodin formou dostupných bytů a sociálních a návazných služeb, a jiné obce na vytvoření obdobných kapacit rezignují a namísto toho přímo či zprostředkovaně přesměrovávají sociálně slabé, ohrožené jedince a rodiny na území aktivní obce. Takové chování je neakceptovatelné a je i proti principům férové meziobecní spolupráce.

8. Závěry

Tato analýza se zabývá specifickou cílovou skupinou, kterou jsou sociálně znevýhodnění obyvatelé Velkých Hamrů. Na počet těchto obyvatel ve městě i v okolních sídlech má vliv jednak sociální situace v regionu, nabídka pracovních příležitostí, ale také kapacity bydlení, které je pro tuto specifickou cílovou skupinu v regionu k dispozici a také intenzita vnitřní (uvnitř města regionu a regionu jako celku) i vnější migrace (z jiných regionů i ze zahraničí). Situaci ovlivňuje i fakt, že v rámci jednotlivých obcí v tanvaldském regionu je značný rozdíl v ochotě místních samospráv se řešení sociálního vyloučení dlouhodobě a systematicky věnovat. Pokud město Velké Hamry strategicky plánuje a posiluje kapacity k řešení sociálních problémů, což se děje minimálně posledních 5 let, zatímco například sousední město Tanvald, které je přirozeným centrem regionu, se této problematice věnuje pouze okrajově a rozhodně ne dlouhodobě a systematicky, vzniká tak zákonitě nesoulad, který se následně promítá nejen do situace sociálně vyloučených, ale na životní úroveň regionu jako celku.

Díky fungujícím sociálně-začleňovacím nástrojům, v první řadě díky práci terénních a sociálních pracovníků, ale také díky promyšlené a prokazatelně efektivní bezpečnostní politice⁶ a asistentům prevence kriminality a díky příkladnému proinkluzivnímu přístupu místní základní školy, je už dnes v rámci regionu dostatečně zřejmé, že Velké Hamry nejsou lokalitou, která by dávala příležitost migraci, kterou motivuje pouze snaha maximálně využít systém svými požadavky. Tento značně zkreslující a neinformovaný pohled často prezentují odpůrci začleňovacích aktivit. Faktem je, že město vytváří vstřícné prostředí pro osoby a rodiny, které se z nějakého důvodu ocitly v problematické

⁶ Viz např. zpráva z výzkumu bezpečí ve Velkých Hamrech, realizovaného v září 2014 Západočeskou univerzitou v Plzni. Dokument je ke stažení zde: <http://www.velke-hamry.cz/o-meste/agentura-pro-socialni-zaclenovani/analyzy/>

situaci, kterou nejsou schopny vyřešit bez pomocné ruky, a jsou současně ochotny řešení této situace věnovat svůj čas, energii a schopnosti.

Vznikající komplexní *Koncepce bydlení pro město Velké Hamry*, pro kterou je tato analýza segmentu sociálně vyloučené populace jedním z podkladů, se stane účinným nástrojem, které obec posunou směrem k dalšímu rozvoji.

Úkolem státu je vytvářet vhodné podmínky pro obce, které se podobnou cestou, jako jdou Velké Hamry, rozhodnou jít, a takové obce co nejvíce podporovat. Kodifikace sociálního bydlení formou zákona o sociálním bydlení je nutným předpokladem širší úspěšnosti těchto snah, aby nevznikaly - s trochou nadsázky - přes vůli systému, ale v souznění s ním.

DOPORUČENÍ:

- Při nastavování pravidel hospodaření s byty v rámci *Koncepce* je třeba brát v úvahu fakt stárnutí zdejší populace, který prokazují statistická data, a zaměřit se - například skrze nastavení kritérií přidělování bytů - na postupnou změnu tohoto trendu, která je předpokladem všeobecného rozvoje obce.
- V rámci regionu iniciovat vznik typu bydlení pro cílovou skupinu obtížně ubytovatelných osob, pohybujících se na hranici bezdomovectví (např. azylový dům, dům na půl cesty a podobné typy bydlení). V regionu Tanvaldska takový typ bydlení zcela chybí.
- Poznatky, plynoucí s přípravou *Koncepce* včetně oddílu věnovaného sociálnímu bydlení, je třeba sdílet v rámci regionu, a pokusit se motivovat ostatní obce ke spolupráci na řešení sociální problematiky, a to

v navzájem provázaných oblastí bydlení, vzdělávání, zaměstnávání, bezpečnosti a sociálních služeb.

- Iniciovat kontinuální podporu neziskovým organizacím, které se podílejí na řešení situace sociálně vyloučených osob a rodin, a to jak ze strany obcí a měst v regionu, tak ze strany Mikroregionu, Místní akční skupiny a Krajského úřadu Libereckého kraje. Zajištění těchto služeb musí výhledově odpovídat skutečné potřebě regionu.